

"קורפורטיזם" -

תהליך כפוי

או הכרח טבעי

של המדינה

המודרנית? (1)

**התעסוקה המלאה, שאפיינה את אירופה
לאחר מלחמת העולם השנייה, בנוסף
לשינויים הכלליים שעברה החברה
המערבית לאחר המלחמה, הובילו למשבר
עמוק בפעילות הכלכלית של עופים
קטנים במשק ופגעו בתנאיהם של
העובדים באותם עופים. משבר זה מאפיין
את החברה הקפיטליסטית - דמוקרטית,
בניגוד לחברות אחרות, פשיסטיות למשל**

נוצרת במערכת של "LAISSER-FAIRE" - שוק חופשי - רמת תעסוקה שתלויה ברמת האמון והביטחון הכללי של המשתתפים במשק. כל דבר שיזעזע את רמת הביטחון הזאת, עלול להביא למשברים כלכליים.

המצב של תעסוקה מלאה הורס, לעומת זאת, את האפקטיביות של שוק העבודה, שעה שהגמישות ויכולת התמרון במסגרת השוק עוברות לצד העובדים. גיוס עובדים במצב של תעסוקה מלאה נעשה קשה יותר, ועל המעביד ללכת לקראת הפועלים בתמריצים שונים, אשר יתחרו בהצעות הנדיבות של מעבידים מתחרים אחרים במשק. במצב כזה אין לעובדים צורך להילחם על תגמולים, מכיוון שהמעבידים יציעו תוספות מבלי שאפילו נתבקשו לכך. התלות וחוסר הביטחון התעסוקתי, מאפיינים במצב של תעסוקה מלאה, דווקא את המעבידים. תלות זו מורידה את האפשרות לפטר עובדים ומורידה את יכולת השליטה של המעביד, באמצעות נשק הפיטורין.

תעסוקה מלאה מתמשכת עשויה לגרום לשינויים חברתיים ופוליטיים, אשר יביאו תשומות חדשות להתנגדותם של המעבידים. אומנם הרווחיות של המעסיקים תגדל, אך הירידה במעמדו של המעביד והעלייה בביטחון העצמי של מעמד הפועלים, יביאו למתח תעשייתי ופוליטי, עליו מעדיפים המעסיקים לוותר, אפילו תמורת ירידה ברווחים.

המשמעת בבתי החרושת והיציבות הפוליטית, חשובות לעתים למעסיקים יותר

בחברות פשיסטיות (גרמניה הנאצית, למשל) מנוצלת התעסוקה המלאה למטרה מוגדרת - ניהול כלכלת חימוש, אשר הביאה, בדוגמה הנאצית, לסף בלתי נמנע של מלחמה.

במשטר הפשיסטי, שהוא מערכת סגורה, מתאפשרת התעסוקה המלאה על ידי בקרה ישירה של המנגנון הממשלתי. במערכת סגורה כזו, יכול השלטון להגיע לשותפות עם ההון, להעניק לו בטחונות ולדאב במקביל את האיגודים המקצועיים. אך בשעה שבמערכות פשיסטיות אין לשלטון את הדאגה המתמדת מחילופין או משינוי משטר שגרתיים, בלוח-זמנים מוגדר או קבוע, עומדת הממשלה במשטרים דמוקרטיים בפני חילופים אפשריים ובפני לחצים חיצוניים, המונעים ממנה את היכולת לפקח על תעסוקה מלאה ומתמשכת, אשר תתמיד בלי שיתרחשו משברים תכופים במשק.

עלייה ברווחים וירידה במעמד

בשוק הקפיטליסטי מתבצעת חלוקת העבודה על ידי מנגנון של שוק תחרותי, היוצר תלות של העובד במעביד. השתנותם הדינמית של תנאי העבודה יוצרת חוסר ביטחון תעסוקתי אצל העובד, ומגבירה אצלו את המוטיבציה לתרום ולהשקיע. אולם יחד עם חוסר הביטחון אצל העובד,

דודי שלום *

* דוד שלום הוא בעל תואר שני במינהל ציבורי, מרצה למינהל ויועץ ארגוני, מומחה לחדשנות ארגונית

מטעם רוחניים. עבור המעסיקים, האבטלה היא חלק בלתי נפרד של מערכת המיטליסטית נורמלית, ולכן אין המצב של העסקה מלאה מתאים להם. העובדה שהעובדים אינם ניתנים עוד לשליטתם, הביא את המעסיקים לשאוף ללמד אותם לקח.

לקח זה, שמופנה לעתים גם נגד הממשלה, מתבטא בירידה בהשקעות (ראה מדינות מערב אירופה בסוף שנות ה-60). היצרנים מתקופה זו לא יכלו לפעול בעלות של העסקה גבוהה כל-כך, ולכן הורידו את ההשקעות והעלו את המחירים. עליית המחירים יצרה תהליכים אינפלציוניים, והירידה בהשקעות הביאה לעלייה באבטלה. משבר זה הוא תוצאה ישירה של ההעסקה המלאה.

"מחזור העסקים הפוליטי"

התפתחותה של מדינת הרווחה המודרנית והיגדול שחל בחשיבותה של המדינה בחיים הכלכליים ובכלל, יוצרים על השלטון לחצים לייצב משברים במשק ולפעול נגד מצב של אבטלה. "המהפיכה הקיינסיאנית" בתפיסה הכלכלית, כוונתה להבטיח ולשמר העסקה מלאה על ידי הצבת דרישות בפני הרשויות הציבוריות בשלטון. הממשלה, בהתאם לתפיסה זו, מחויבת להזרים כסף למשק (כשיש בו חוסר) על מנת לתת לו תנופה. הממשלה צריכה להתערב בכדי למנוע זעזועים במשק ובכדי למנוע אבטלה. הוצאות הממשלה מגבירות, במובן זה, את העסקה.

התלות וחוסר הביטחון התעסוקתי מאפיינים במצב של תעסוקה מלאה דווקא את המעבידים. תלות זו מורידה את האפשרות לפטר עובדים ומורידה את יכולת השליטה של המעביד באמצעות נשק הביטורי

הממשלה לשלם עוד ועוד. תעסוקה מלאה מתמשכת לא תושג, על אף הלחצים (גם פוליטיים) מצד הפועלים, בגלל התנגדותם הנמרצת של בעלי ההון. תוצאת התנגדותם של אלה - בפחות השקעה (שתביא לאבטלה) תאלץ את הממשלה להתערב יותר, ותיווצר תעסוקה מלאה זמנית. אז יתנגדו שוב בעלי ההון, וחוזר חלילה. מחזור זה - "מחזור העסקים הפוליטי" איננו יכול להימשך זמן רב (ראה תרשים 2).

ככל שמחזור העסקים הפוליטי יתקדם יותר - כך שיעור הרווחיות יצטמצם, הפריון יירד, ההיעדרות במקומות העבודה תעלה (בעקבות התוצאות של התעסוקה המלאה), ציפיות העובדים יעלו, בעלי ההון יתנגדו ויורידו את ההשקעות, - האבטלה תעלה, התסיסה והמיליטנטיות בקרב העובדים יעלו ומספר השביתות יעלה גם הוא. כתוצאה מכל אלה, הממשלה תצטרך להתערב בדרכים הבאות:

- * סיבסוד הצריכה
- * סיבסוד ההון
- * תשלומי רווחה למובטלים ולנוזקים
- * השקעות ישירות והגדלת ההוצאה הציבורית

את הוצאות הממשלה יהיה צורך לממן על ידי מיסוי, אשר יביא את משלמי המס להתנגד לו ולבקר את השלטון. הממשלה תצטרך להתערב ולקבוע מדיניות הכנסות שתדאג להפחתת השכר, כתנאי להגדלת התעסוקה. ללחצים שהופנו נגד הממשלה - ליצור תעסוקה מלאה, יתווספו כעת לחצים נגד התערבותה במשק. מצב כזה איננו יכול להתמיד מבלי שיפגע קשות בכלכלתה של המדינה. תיאור זה דומה למה שהתרחש באירופה בשנות ה-70.

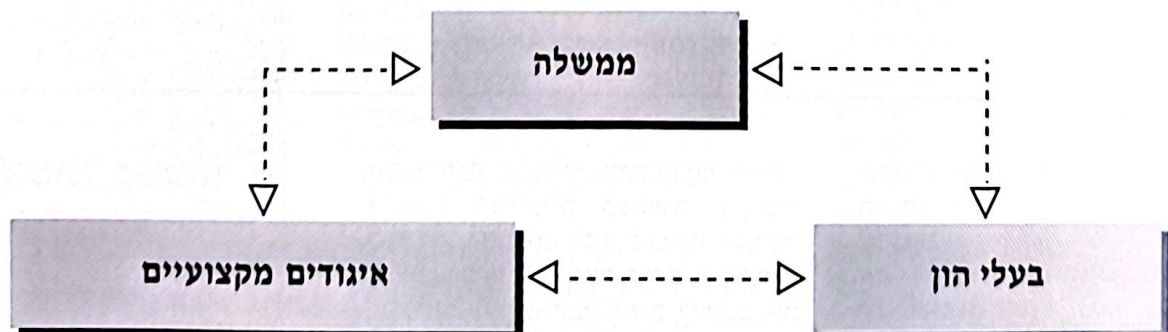
פעילות הממשלה יכולה להתבטא בשתי דרכים עקרוניות, והן:

א. סיבסוד הצריכה ההמונית (סיבסוד מוצרים).

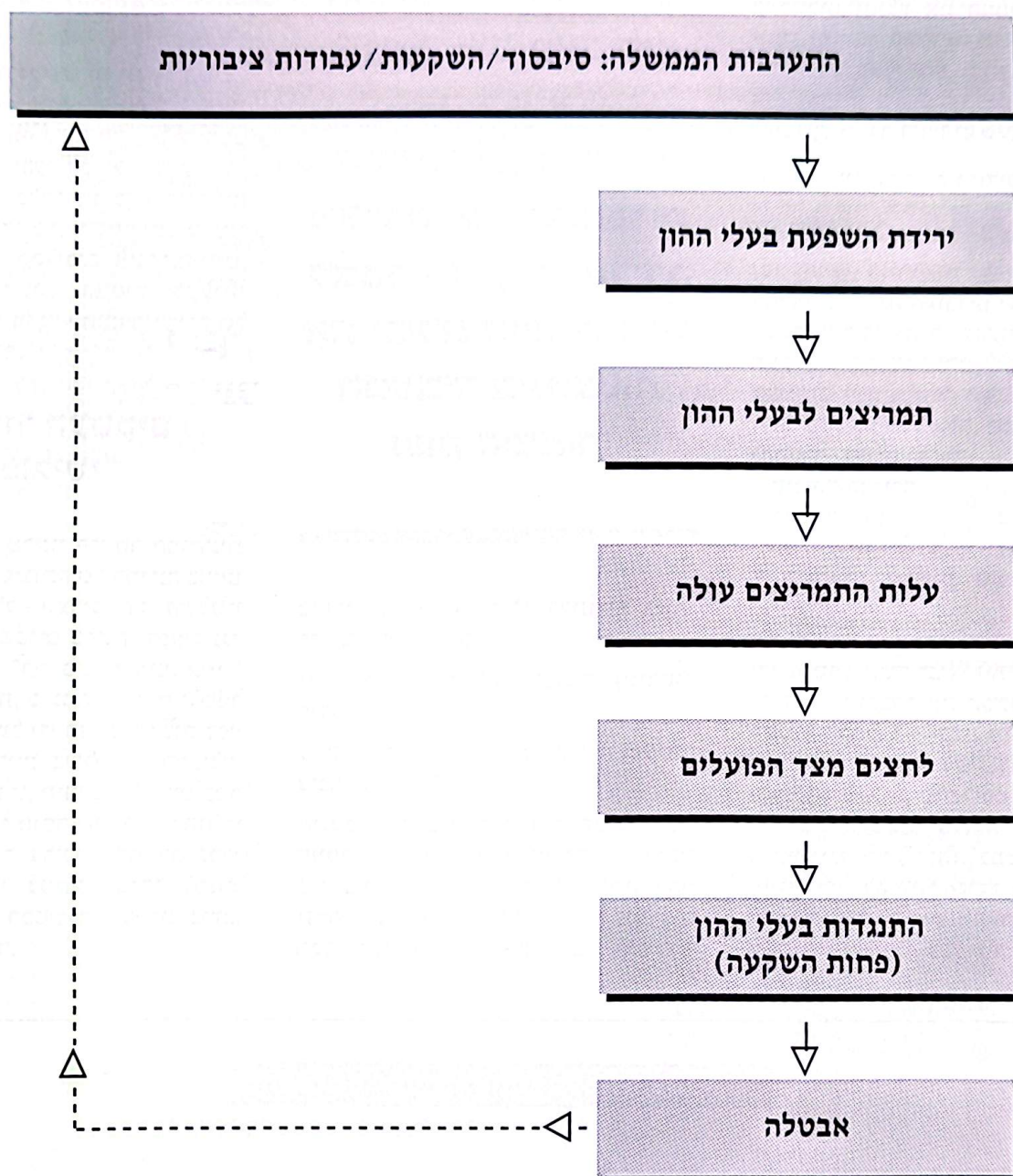
ב. השקעה ישירה - ייזום עבודות ופעילות ציבורית.

השקעות הממשלה לצורך הבטחה של תעסוקה מלאה, מביאות לירידה בהשפעתם של בעלי ההון, ועל כן יש לתת להם תמריצים. אולם העלות של התמריצים תלך ותעלה, ובמשבר הבא תצטרך

תרשים 1: מערכת יחסי העבודה במשק

תרשים 2: מחזור העסקים הפוליטי

"הלאמת" כספים מהציבור

העלייה במחירי המשאבים וחומרי הגלם, בין השנים 1972 ל-1974, והעלייה הכללית במחירים העולמיים, הביאו לאינפלציה במחירים הלאומיים. ההשפעה החיצונית הביאה לגידול ניכר באבטלה, שעה

ולהגדיל את תוכניות הסעד שלהן. מצב זה השפיע בכך, שגדל נטל המיסים על העובדים.

את הגידול המחדש בכלכלה ואת התאוששות המשק, ניתן היה להשיג על ידי תוכניות לשירותים חברתיים ועל ידי גידול בפעילות הממשלתית. הגידול החד בשירות הציבורי, כחלק מהמגמה לייצוב המשק, דרש גידול במיסוי - למימון

שההפסדים של בעלי ההון הביאו למיקוד היעדים המדיניים בצמצום הוצאות העבודה. התחרות הבין-לאומית והגדלת היבוא, הביאו לכך שהמחירים העולמיים לחצו על תעשיות מקומיות לצמצם את הוצאות העבודה שלהן.

התעשיות הגיבו בפיטורי עובדים ובהגדלת הסטנדרטים של הייצור. הממשלות נאלצו כעת להרחיב את תשלומיהן למובטלים

דמי אבטלה אינם גורם תחליפי לתעסוקה. הם משמשים גב אלמנטרי למקרה של פיטורין ובכך רק נותנים תמריץ לאיגודי העובדים. העלות של דמי האבטלה גם פוגעת במאזן התקציבי של הממשלה, ואיננה תורמת בהכרח למאזן הפוליטי של המפלגה השלטת

ב ק צ ר ה

או.אר.ס. במקום הראשון בענף שירותי כוח אדם

חברת או.אר.ס. זכתה במקום הראשון, כחברה מובילה בענף שירותי כוח אדם בישראל לשנת 1991. המקום הראשון הוענק לאו.אר.ס. בעקבות מחקר שבוצע על ידי מכון 'גוטמן' למחקר חברתי שימושי, בראשותו של פרופ' אליהו כץ. הבחירה היא תוצאה של שירות מצטיין שחברת או.אר.ס. מעניקה ללקוחותיה, באמצעות העובדים המועסקים באמצעותה ואמינותה כלפי המעסיקים והעובדים כאחד.

השמרניות של ארצות אלו לא יכלו - נוכח לחצי השמאל - להסתכן באבטלה או בהורדת שכר נוספת, ולכן העדיפו להמר על אינפלציה. המדינאים תפשו את רמת האבטלה כתלויה בשכר ואת רמת האינפלציה כתלויה באבטלה.

ההסתכנות באינפלציה, שהיא סיכון לטווח רחוק יותר, גרמה למשבר במאזן המסחרי ולהתמוטטות כלכלית וחברתית. האינפלציה פוגעת בסופו של דבר בעובדים - היא מסכנת את הביטחון בעסקים, מצמצמת את ההשקעות, ומכאן - גם את התעסוקה. ללא ייבוא הון או סיוע חיצוני אחר, קשה לכן לשמור על תעסוקה מלאה ומתמשכת, במיוחד כאשר משאביה של המדינה מוגבלים (ומי כמונו יודע?).

התעסוקה המלאה המתמשכת, מהווה איום לעובדים ולהון, בכך שהיא עשויה לפגוע ברווחים של ההון וביחסי הכוחות בין הון לעבודה. המדינה, המודאגת מתעסוקה מלאה ומאי-שביעות רצונו של ההון מהמצב, חייבת להגיב בדרך של מחזור עסקים פוליטי.

אולם, מחזור העסקים הפוליטי ויצירת אבטלה מכוונת הם כלי מוגבל לריסון העובדים בימינו. התפתחותה של מדינת הרווחה המודרנית, משבשת את מחזור העסקים הפוליטי ואת השימוש באבטלה ככלי מרסן. הלחץ הפוליטי החזק לתעסוקה מלאה, מונע מהממשלות הדמוקרטיות להסתכן ולהכריז על אבטלה מכוונת. מאבקם של האיגודים המקצועיים כנגד האבטלה, עלול להביא את הממשלות לשלם מחיר כבד עבור מדיניותן.

המדיניות של מדינת הרווחה המודרנית נותנת אמנם למובטלים דמי אבטלה, אך מטרת המדיניות של הממשלות כיום היא להוריד את השכר ואת רמת החיים, בכדי להגדיל את התעסוקה - לשכך את תלות הגומלין בין הרווחה החברתית לתעסוקה.

דמי אבטלה אינם גורם תחליפי לתעסוקה. הם משמשים גב אלמנטרי למקרה של פיטורין ובכך רק נותנים תמריץ לאיגודי העובדים. העלות של דמי האבטלה גם פוגעת במאזן התקציבי של הממשלה, ואיננה תורמת בהכרח למאזן הפוליטי של המפלגה השלטת. הנסיונות של הממשלה לספק את התנגדות בעלי ההון לתעסוקה המלאה, עלולים להביא כנגדה את העובדים, ולהיפך.

אינטראקציה חיובית בין שלשת השחקנים - ממשלה, הון, ועבודה היא דרך המלך לפתרון המשבר של תעסוקה מלאה במשק. פתרון קורפורטיסטי בין שחקנים אלה הוא אמצעי טבעי וחיוני לסיפוקם של כל הצדדים. על כך, בחלקו השני של המאמר, שיפורסם בגליון הבא של "מנהלים".

התעשיות הגיבו בפיטורי עובדים ובהגדלת הסטנדרטים של הייצור. הממשלות ואלצו כעת להרחיב את תשלומיהן למובטלים ולהגדיל את תוכניות הסעד שלהן. מצב זה השפיע בכך, שגדל נפל המיסים על העובדים

העילות של הסקטור הציבורי, או הלוואות מסתות שגרמו לאינפלציה.

הגידול במיסים דחף את העובדים נגד הוועדות הללו. ניכוי המס הפרוגרסיבי הביא את העובדים לדרוש איזון והשוואת שכר. התסיסה המאיימת בקרב העובדים הביאה להעלאות שכר ולגידול בהוצאות העבודה. מצב של תעסוקה מלאה, נענו המעסיקים לדרשות להגדלת הייצור על ידי שכירת כוח עבודה זול יותר מבחוץ. לנזילות של כוח עבודה זה היתה משמעות של גמישות רבה יותר בכוח העבודה, ולכך היתה השפעה על ירידה בדרשות העובדים. ריסון שכר בצורה זו בוצע גם בישראל בשנות ה-30 ולאחר מלחמת ששת הימים, באמצעות שוק העבודה הערבי המתחרה.

ההון השנייה להתערבות הממשלה במשבר של תעסוקה מלאה ובפעילות פוליטית אימפריאליסטית ואגרסיבית יותר מצד העובדים, נגד הצמצום בתעסוקה, היא סיבסוד. מי שמספק את הסיבסוד, הם גופים ציבוריים, המוצאים את המימון לכך ב"הלאמתם" של נכסים אחרים מהציבור. אולם הסובסידיה אינה יעילה תמיד, משום שהיא עלולה להקטין את הייצור ולהביא להפסדים משמעותיים גדולים יותר. מילכוד זה לא יכול לפתור את אי הציבות במערכת של תעסוקה מלאה ושל הכנסה נמוכה. באי ציבות כזו מוגבלת פעילותה של הממשלה, המבזבזת במשטרים קפיטליסטיים - דמוקרטיים.

הדבר מאפיין את מה שאירע באנגליה, ציפת ואיטליה בשנות ה-70. ממשלותיהן

בגליון הקודם (מנהלים 39) הבאנו את חלקו הראשון של המאמר, שדן בהשלכות השליליות של תעסוקה מלאה על המשק והכלכלה. להלן חלקו השני של המאמר, הדן בפתרון המשבר של תעסוקה מלאה, על ידי אינטראקציה חיובית בין הממשלה, ההון והעבודה

"קורפורטיזם" -

תהליך כפוי

או הכרח טבעי

של המדינה

המודרנית? (2)

צמיחה ותעסוקה. התערערות נכונותם של המשקיעים להשקיע, תביא להתערערות בכלכלה ולצורך של התערבות המדינה. אולם בעלי ההון הופכים, במערכת היחסים המשולשת הזו, לכוח דומיננטי, במיוחד כשהממשלה מוגבלת ביכולתה להתערב. אי-היכולת של הממשלה לפעול בחופשיות ואי-היכולת של איגודי עובדים לפעול ביחד, עושים לכן את המעסיקים לכוח החזק ביותר שיכול לפעול מול העובדים.

אך יחד עם כך, יש על התעשיינים לחצים חיצוניים ותחרותיים, המחייבים אותם לצמצם את הוצאות העבודה שלהם. אולם, פיטורי עובדים והגדלת הסטנדרטים של הייצור, דורשים שיתוף פעולה מלא עם העובדים ועם הממשלה. מעגל זה מונע מהמעסיקים, בדמוקרטיה של ימינו, להופיע כגורם נפרד ועצמאי, ומחייב אותם להתמודד במשברים הכלכליים במסגרת של אינטראקציה כלשהי.

מובן, שאופי היחסים בין המעסיקים לשחקנים האחרים תלוי בעוצמתם היחסית בכל מדינה ומדינה, בעוצמתם של האיגודים המקצועיים וברמת האבטלה במדינה. במובן זה יש וריאציות שונות בין ארצות שונות. ישראל היא דוגמה יחודית בעניין זה, ולא כאן תפורט הייחודיות הזו.

איום השביתה פוחת

העבודה

בתחילת המאה הנוכחית, חל שינוי במעמד העובדים והם הפכו לסקטור בעל עוצמה, שלא ניתן להתעלם ממנו. העובדים עלו מאז על הבמה הפוליטית כשחקן עיקרי בכל המערכות. הם הציבו לעצמם אתגרים חדשים, אשר התנגשו לעתים קרובות

דוקטרינה של תעסוקה מלאה יש התנגדות פוליטית, במיוחד בקרב אנשי התעשייה והבנקים, למרות שהטענות כנגדה הם כלכליים ביסודם. הסיבות להתנגדותם של התעשיינים לתעסוקה מלאה - תעסוקה המושגת על ידי הממשלה, מתחלקות לשלוש קטגוריות: 1. התנגדות להתערבות ממשלתית בכלכלה ובתעסוקה.

2. התנגדות להוצאות הממשלתיות - השקעה ציבורית וצריכה מסובסדת. 3. התנגדות לשינויים הפוליטיים והחברתיים הנגרמים ממצב של תעסוקה מלאה.

ההתערבות הממשלתית נראית בעיני המעסיקים כחשודה ומאיימת. התערבות זו תפגע בעיניהם במערכת השוק החופשי, תפר את האיזון ואת הביטחון במשק ועלולה להביא למשבר כלכלי. ההשקעה הציבורית, שתכוון לאפיקים מתחרים בסקטור הפרטי, עלולה לפגוע ברווחיות של אנשי העסקים ובמונופול שלהם, לפגוע בהשקעה הפרטית ולבטל, בסופו של דבר, את כוונותיה החיוביות.

המעסיקים יחששו מהלאמה של חברות פרטיות - ציבוריות ואחרות, ויתנגדו לשינויים הפוליטיים והחברתיים שיתרחשו במצב של תעסוקה מלאה. הם לא יקבלו את התערערות מעמדם כמעביד ואת התחזקותם של העובדים כמעמד וככוח פוליטי. השביתות של הפועלים למען העלאת שכר ושיפור תנאי העבודה, ייצרו בתפישת אנשי ההון רק מתח פוליטי מיותר. נקודת מבט זו של ההון, עשויה להיחפך לבעיה העיקרית של משק המדינה.

בעיה זו היא חריפה נוכח הרגישות החזקה של המדינה לאינטרסים של ההון, ונוכח תלותה בהשקעות הפרטיות, המאפשרות

דודי שלום*

* דוד שלום הוא בעל תואר שני במינהל ציבורי, מרצה למינהל ויועץ ארגוני, מומחה לחדשנות ארגונית

באינטרסים של שותפיהם. מטרותיהם של העובדים התמקדו בכיוונים הבאים:

* מייעת הצטרבות ההון, על הכוח שנילוה לך.

* גיוס ותעמולה - פנייה לדעת הקהל והצגת עמדתם מבחינת הצדק והמוסר.

* זכות הקניין הפרטי.

* שינוי הסדר החברתי והפוליטי.

השגת חלק מאתגרים אלה, הביאה לשינוי בעמדתם של נציגי העובדים - האיגודים המקצועיים. אלה קיבלו לגיטימציה של ייצוג העובדים, ומנהיגיהם הפכו לשותף מלא במשא ומתן עם המעבידים והממשלה. האיגודים הפכו לחלק אינטגרלי מן הנוף הלאומי והפוליטי, כשנציגיהם שותפים בניהול התכנון הכלכלי - לאומי. האיגודים גדלו והפכו להיות איגודים לאומיים, ובסופו של תהליך זה של התעצמותם, הם אף תרמו להיווצרותן של מפלגות פוליטיות, שבסיסן הוא מעמד העובדים.

האיגודים המקצועיים לא שבעים נחת ממצב של תעסוקה מלאה. במשבר כזה הם נחלשים דווקא, ואינם באים לידי ביטוי כנציגים קלאסיים של העובדים. הנהנים הגדולים בתקופה של תעסוקה מלאה הם הפועלים הבלתי מיומנים וקבוצות עובדים חלשות. אלה ישמשו כוח עבודה זול ונזיל, ולא יציבו קשיים ותנאי מיקוח קשים בפני מעסיקיהם, דבר המצופה מעובדים מאורגנים.

גם בקרב העובדים המאורגנים נמצא כאלה שיעדיפו לקבל הצעות מתחרות, על אף הגבלות האיגוד. כך, לא יהיה האיגוד המקצועי מעוניין לגמרי בתעסוקה מלאה,

פיטורי עובדים והגדלת

הסטנדרטים של

הייצור, דורשים שיתוף

פעולה מלא עם

העובדים ועם

הממשלה. מעגל זה

מונע מהמעסיקים,

בדמוקרטיה של ימיו,

להופיע כגורם נפרד

ועצמאי, ומחייב אותם

להתמודד במשברים

הכלכליים במסגרת

של אינטראקציה

כלשהי

האיגודים יעדיפו שכר גבוה יותר, תוך הסתכנות באבטלה, משום ששכר גבוה יספק את העובדים החברים באיגוד, בעוד שהסיכוי להיות מובטל נופל דווקא על אלה שאינם חברים באיגוד - אותם עובדים בלתי מאורגנים. יחד עם כך, יש להדגיש כי אבטלה במערכת הכלכלית הלאומית מחלישה את כוחו של האיגוד המקצועי, וזאת משום שאיום השביתה פוחת.

המצב בו העובדים לא יהיו תלויים באיגוד - במרותו ובהנהגתו, יאפשר להם ולקבוצות אחרות לתבוע תביעות עצמאיות, בלי תיאום עם האיגוד. בדרך זו יהיו פועלים בין העובדים לבין עצמם - מצב שיקשה על פעולה מלוכדת בעת הצורך. אי-היכולת לפעול במלוכד, תמנע מהאיגודים את האפשרות לנצל את תלותו של שוק ההון בשוק העבודה וללחוץ בצורה מאוחדת להעלאות שכר.

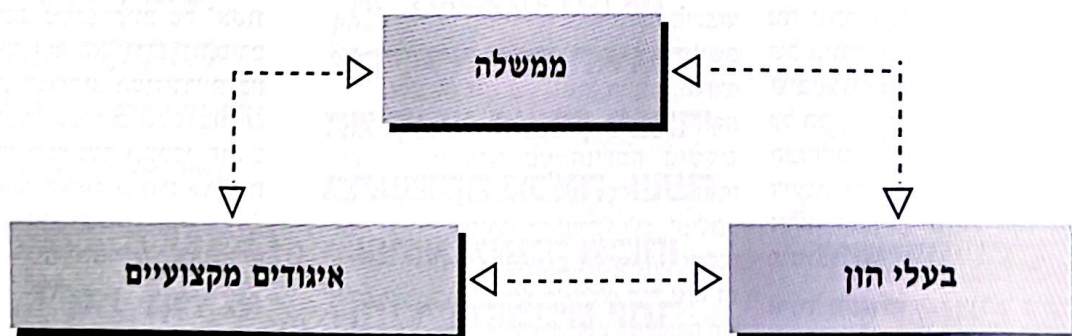
אי-היכולת לשלוט בחבריהם, חוסר ההתארגנות ושיתוף הפעולה בין האיגודים והשוני באינטרסים בין האיגודים השונים (מקצועיים ובלתי מקצועיים, 'צווארון כחול' ו'צווארון לבן' וכדומה), ימנעו התנגדות מאורגנת ויעילה מצד העובדים מול פעילות ההון והממשלה.

כך למשל, נכשלו האיגודים הלאומיים באנגליה בין השנים 1979 ל-1983. כשלונם מול ההון וכשלון התנגדותם לרפורמה של הממשלה ביחסי העבודה, נבעו בעיקר כתוצאה מחוסר תיאום והסכמה בין העובדים לאיגודים ובין העובדים לבין עצמם. המרחק וההפרדה בין האיגודים של הסקטור הציבורי והפרטי נוצלו וטופחו על ידי הממשלה בדאשותה של מרגרט תאצ'ר,

שעה שהוא מאבד מכוחו וחבריו הופכים יותר ויותר אוטונומיים מולו.

לאיגוד יש בעיה של בחירה. הוא צריך לבחור בין יעדים כספיים לבין תעסוקה.

תרשים 1: מערכת יחסי העבודה במשק

הממשלה. אולם רצוי לזכור כי:

* כשלון האיגודים עלול להביא לכשלון מפלגתם - כפי שאירע בבחירות של שנת 1983 באנגליה, בהן נכשלה מפלגת הלייבור.

* יש כאן פרדוקס מסוים, בו האיגודים מעורבים בפעילות פוליטית - לאומית חשובה, אך אינם מתייחסים אליה ברצינות, וודאי שלא רואים בה את ייעודם העיקרי.

האיגודים אינם רואים אולי ברצינות את פעילותם הפוליטית, אולם שיתוף הפעולה עימם, במיוחד עם מנהיגיהם, ושיתופם בקבלת החלטות כלכליות חשובות, ימנעו משברים של תעסוקה מלאה או אימוצם של פתרונות חד-צדדיים למשברים אלה - דוגמת מחזור העסקים הפוליטי. האיגודים מביטים על תהליך המיקוח הקולקטיבי במגרש הפוליטי, כמכשיר להשגת כוח, חלוקה מחדש של המשאבים הכלכליים והשגת תנאי עבודה טובים יותר לעובדים.

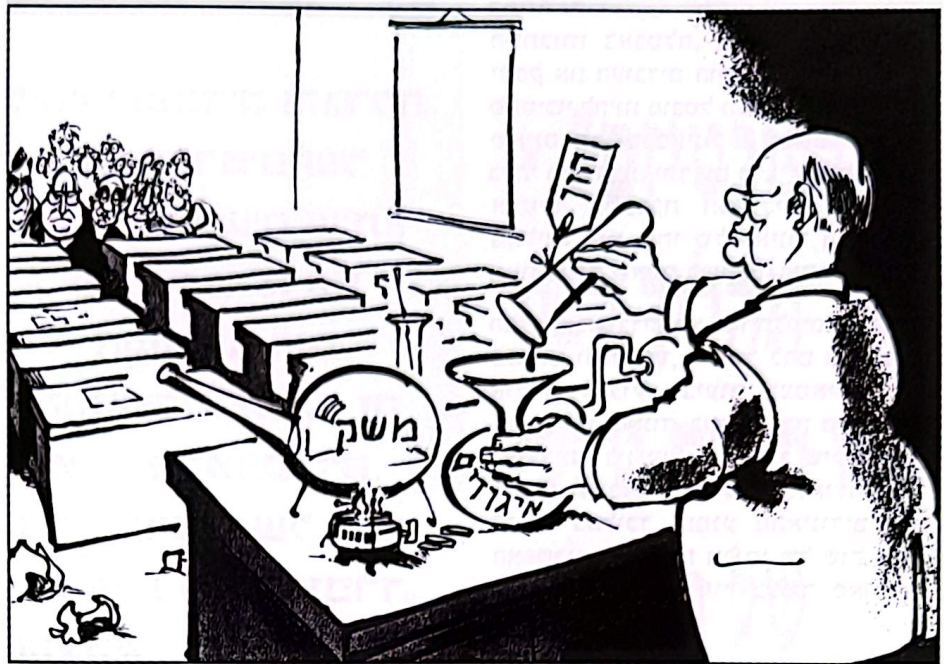
הדפוס של מעורבותם הפוליטית של האיגודים הוא כזה: האיגוד מציע לממשלה התאפקות מצידו והגבלה עצמית בכל הקשור לדרישות שכר, בתמורה לחקיקה אוהדת ולשמירת האינטרסים של האיגוד על-ידי הממשלה. דפוס זה של מדיניות יחסי העבודה הוא הקורפורטיזם.

המדינה

המדינה היא הגורם שצריך לכוון את יחסי הכלכלה במשק ולקשור בין ההון ובין העובדים. יחד עם תפקידה המתערב, עומדת הממשלה כשחקן מן השורה במשחק הזה: צרכן מול ההון, ומעסיק - מול העובדים. כך יש למדינה גם אינטרסים משלה, בנוסף לתפקידה המכוון.

מול ההון תפעל הממשלה להורדת מחירים ולהורדת האינפלציה. היא תדאג לתשלומי שכר הולמים ולסיפוק תנאי רווחה מתאימים לעובדים. מול העובדים יהיה לה נוח יותר לעבוד עם איגוד שהוא ארגון גג של איגודים קטנים. קיצור קווי התקשורת, שיביא גוף אחד מולו תעבוד הממשלה, יקל על המיקוח ועל היכולת להגיע להסכמה בין הצדדים. מה גם, שבמידה ויהיו חילוקי דיעות בין האיגודים, הם יפתרו במסגרת ארגון הגג, כך שמול המדינה תוגש מגמה מוסכמת.

איגוד מקצועי חזק עלול להביא את המדינה להיות תלויה בו. במידה וכך, היא תנסה לחזק דווקא את האיגוד, בכדי שימשיך לשלוט בעובדיו ולרסנם. במסגרת כזו תאפשר המדינה לאיגוד, במצב של תעסוקה מלאה, להפעיל את מלוא עוצמתו, בכדי

"ועכשיו נלמד את נוסחת הפלא שפיתחתי, ליצירת תעסוקה בריכוז של 100% שאינה סותרת אבטלה בריכוז של 20%..."

מעורבים איגודים מקצועיים רבים בפוליטיקה, ויש אף שיצרו מפלגות פוליטיות דוגמת הלייבור באנגליה. מצב בו לאיגוד יש מפלגה מביא עמו יתרונות, כמו ייצוג בפרלמנט וכושר מיקוח טוב יותר עם

למניעתה של פעולה משותפת ויעילה מצד העובדים.

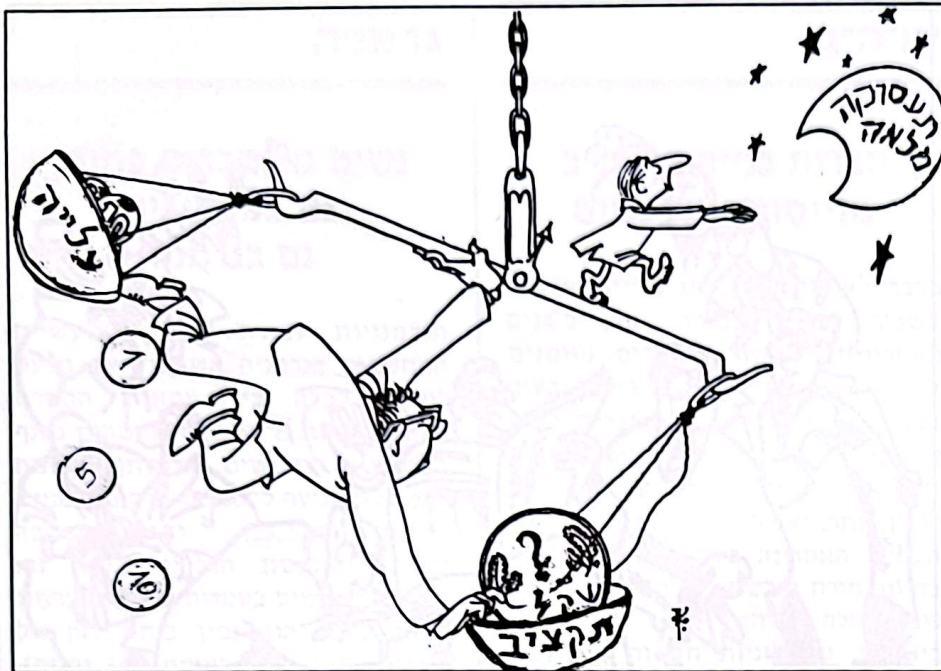
גם העובדה שמנהיגות האיגודים סבלה מביזוריות, הוסיפה לכשלונם של האיגודים הלאומיים. התגובה של איגודים קטנים ובלתי מקצועיים לפעילות ההון והממשלה היתה, במסגרת פעילותם הבלתי אחידה, מיליטנטית יותר ואנטי-דיאלוג עם הממשלה או המעסיקים. במערכת כזו יכולים בעלי ההון, וגם הממשלה, לפעול בלי תלות בעובדים ולפגוע בתנאי שכרם, מבלי להתייעץ עימם.

**גם בקרב העובדים
המאורגנים נמצא
כאלה שיעדיפו לקבל
הצעות מתחרות, על
אף הגבלות האיגוד.
כך, לא יהיה האיגוד
המקצועי מעוניין לגמרי
בתעסוקה מלאה, שעה
שהוא מאבד מכוחו
וחבריו הופכים יותר
ויותר אוטונומיים מולו**

פגיעה בשכר רק תוסיף לזעזוע בסמכותם של האיגודים ותחליש את מעמדם. סופו של תהליך זה, שיפגע בעובדים ויביא, ככל שהפגיעה בפרט תהיה גדולה יותר, לתלות באיגוד ולהתחזקותו. במקרה של אנגליה היה המצב שונה, כשהמדיניות של "אשת הברזל" לשבור את האיגודים ולהסירם ממוקדי הכוח, הצליחה. הסולידריות בין האיגודים התנפצה, נכסיהם של האיגודים נתפשו על ידי הממשלה ונחקקו חוקים המונעים מהנהגת האיגוד להכריז עצמאית על שביתה. האבטלה הקשה במשק האנגלי רק הוסיפה לשבירתם של האיגודים ולניטרול כוח העבודה.

האיגודים במגרש הפוליטי

לשינויים במעמדם של האיגודים המקצועיים יש גם השלכות פוליטיות. כיום

ככל שהאיגוד יהיה מעורב יותר בפעילות הממשל, כך הוא ייטה להיות בעל ייצוג מונופוליסטי ובעל מבנה היררכי, שיכוון את העובדים לפעילות אחראית. המאפיינים של פעילות קורפורטיסטית מתאימים לשאיפות של השחקנים הכלכליים לפתרון המשבר של התעסוקה

בנוסף לדוגמאות המובאות לעיל, בדרך כפייתית כמחזור העסקים הפוליטי ואבטלה. אולם דומה כי

הפתרון של ממשלת הלייבור, בו השתמשה בשנים 1945-1951, הוא הפתרון המתאים ביותר גם לימינו. בשנים אלה קבעה הממשלה, שהיתה קשורה היטב לאיגודים המקצועיים, הסכמים שסיפקו את צרכיה ואת אינטרס העובדים. ההסכמים שמרו מצד אחד על תעסוקה מלאה ועל אי-התערבות ביחסי העבודה, ומצד שני הטילו הגבלות על מנהיגות האיגודים להיענות לתביעות הממשלה ולמתן את עליית השכר. פתרון זה הוא הפתרון הקורפורטיסטי.

הדמוקרטיה הסוציאליסטית מאמינה באינטרסים מעמדיים מאוגדים של הון ושל עבודה, ששיתפו פעולה ביניהם על-פני טווח ארוך, לקידום האינטרס הלאומי. שיתוף הפעולה מובטח על בסיס מערכת של פשרות והבנות. הקורפורטיזם הזה (בימינו - ניאור-קורפורטיזם), עוסק בשחקנים מאורגנים - עובדים ומעסיקים. השחקנים מנסים לשחק משחק שסיכומו חיובי ולחפש נקודות שיתוף פעולה, בהן יוכלו שני הצדדים להרוויח. הקורפורטיזם, במובן זה, הוא פתרון בו נוקטים המדינה עם שותפיה - ההון והעבודה, בכדי לפתור את בעיות התעסוקה המלאה, בלי להשתמש בדרכים חד-צדדיות ובלתי מתחשבות בשותפים האחרים. פתרון זה הוא דרך פוליטית לניטרול המיליטנטיות של הפועלים, בלי צורך להשתמש בכפייה. האיגוד איננו עוד שחקן-חוץ המשמש כקבוצת לחץ, אלא הוא נמצא ומשתתף בתהליך קבלת ההחלטות של השלטון, כשהוא נושא במידה של אחריות לאומית.

לרסן את העובדים.

מצב זה שונה לחלוטין ממדיניותה השמרנית של ממשלת תאצ'ר באנגליה, בסוף שנת 1979. במקרה זה היתה מדיניות הממשלה דווקא לצמצם את גודל האיגודים המקצועיים ואת השפעתם. הממשלה קיוותה להשיג בדרך זו תנאים, שיאפשרו לה להוריד את רמת התעסוקה, בלי שתצטרך להתמודד עם האיגודים. מטרתה היתה לבזר את כוח האיגודים הריכוזיים ולפתח אגודות מקצועיות קטנות.

מטרות אלה אינן עולות בקנה אחד עם המטרות של אדוארד הית' - ראש הממשלה שקדם למרגרט תאצ'ר. ממשלתו פעלה מאז שנת 1971 להשיג הסכמה מצד העובדים לעלייה ברמת האבטלה. הכוונה היתה להשיג זאת על ידי צמצום ההשפעה של העובדים ברמת האגודות הסקטוריאליות ועל ידי חיזוקם של האיגודים הלאומיים והפיכתם לאחראים במיקוחים קולקטיביים - הפיכתם לשותפים חברתיים, אשר יבינו את הצורך להשפיע על הורדת השכר וצמצום בתעסוקה.

הפתרון הקורפורטיסטי

המשבר של תעסוקה מלאה איננו רק תוצאה של התעסוקה המלאה והצורך לצמצם בכוח העבודה. זהו גם הלחץ שמופעל על המדינה לשמור על רמת תעסוקה גבוהה ולהילחם באבטלה. במקרה האחרון יכולה הממשלה לגרום לתעסוקה מלאה על ידי סבסוד הצריכה, על ידי תשלומי העברה או על ידי נקיטת יוזמה של פעילות כלכלית והשקעות. במקרה הראשון, יכולה המדינה לפעול,

**האיגוד מציג
לממשלה התאפקות
מצידו והגבלה עצמית
בכל הקשור לדרישות
שכר, בתמורה
לחקיקה אוהדת
ולשמירת האינטרסים
של האיגוד על-ידי
הממשלה. דפוס זה של
מדיניות 'חס' העבודה
הוא הקורפורטיזם**

**איגוד מקצועי חזק
עלול להביא את
המדינה להיות תלויה
בו. במידה וכך, היא
תנסה לחזק דווקא את
האיגוד, כדי שימשיך
לשלוט בעובדי
ולרסנם**

**הקורפורטיזם, עוסק
בשחקנים מאורגנים -
עובדים ומעסיקים.
השחקנים מנסים
לשחק משחק שסיכומו
חיובי ולחפש נקודות
שיתוף פעולה, בהן
יכלו שני הצדדים
להרוויח**

במסגרת "הפורום למשא ומתן קיבוצי", אשר הוקם בשנת 1984 במטרה להביא לשיתוף פעולה בין המעסיקים והעובדים, ולקדם בדרך זו את האינטרסים של שני הצדדים. במסגרת שיתוף פעולה כזה, מביאה ההכרה של הממשלה והמעסיקים, בנחיצות מעורבותם של האיגודים המקצועיים בקביעת מדיניות ובקבלת החלטות משקיות-לאומיות, למעורבות מצד העובדים, לנכונות מצידם ולגילויי אחריות לאומית בעת משבר במשק.

דומה כי השינוי שחל במעמדה של ההסתדרות הכללית מאז כהונתו של שמעון פרס כשר האוצר בממשלת האחדות, ומול ממשלת האחדות בכלל, מצביע בקווים רחבים על כיוון קורפורטיסטי גם בישראל - על דרך בה מנסה כוח העבודה הפוליטי להתמודד במשותף עם הממשלה והמעסיקים במשבר התעסוקה והצמיחה במשק. שיתופו של כוח זה בקבלת החלטות לאומיות, בתנאים של משבר במשק, מביא להתמתנותו, למעורבותו ולגילויי אחריות לאומית מצידו.

העובדה שמאז שנת 1988 פועל בישראל "הפורום לחשיבה אסטרטגית על עתיד הכלכלה והמשק", בחסות הממשלה, המעסיקים וההסתדרות, מהווה אמצעי חשוב לשיפור מערכת יחסי העבודה בישראל. במשק ממוסדים תהליכים של קביעת מדיניות כלכלית מוסכמת, תהליכי קבלת החלטות משותפות, תכנון משותף, הבנה הדדית של הבעיות והצרכים של הצדדים ומעל לכל - מסלול הידברות משותף וענייני. ■

למפלגות פוליטיות ושיתוף ביניהם בעיצוב מדיניות.

* קיום מבנה ארגוני היררכי באיגודים, כשהחברות המקצועית באיגוד היא חובה.
* הופעתם של איגודים מקצועיים, המיוצגים על ידי ארגון שאין לו מתחרים ומופיע כמונופוליסטי.
* שמירה על יחסי עבודה המאופיינים בהרמוניה בין איגודי העובדים, ארגוני המעבידים והממשלה.

מאפיינים קורפורטיסטיים אלה, מזכירים את התנאים ההכרחיים לפתרון המשבר של התעסוקה המלאה. הרצף בין קורפורטיזם "חזק" (אוסטריה, למשל) לבין קורפורטיזם "חלש" (צרפת), מסביר כי זהו פתרון ישים במספר צורות ממשל, וכי הוא יכול להתקיים במספר מצבים פוליטיים, אפילו ניגודיים.

המסקנה היא, שהפתרון הקורפורטיסטי הוא מעין מוצא של פשרה, ולא איזה שהוא פתרון מאורגן ומתוכנן מראש, אותו קשה ובלתי אפשרי להכתיב. את משבר התעסוקה המלאה לא ניתן, במובן זה, לפתור בצורה מתוכננת, מחושבת וכפייתית, אלא בדרך של תהליך טבעי, הדדי ומתון. מתכונת פעולה מסוג זה פועלת בארצות הברית

המלאה. מאפייני הפעילות הקורפורטיסטית הם כדלקמן:

* שיתוף פעולה של איגודים מקצועיים, הון וממשלה בקבלת החלטות כלכליות במשק.
* קיום קשר בין איגודים מקצועיים גדולים

**ככל שהאיגוד יהיה
מעורב יותר בפעילות
הממשל, כך הוא יטה
להיות בעל ייצוג
מונופוליסטי ובעל
מבנה היררכי, שיכוון
את העובדים לפעילות
אחראית**